"ऋतम्भरा तत्र प्रज्ञेति"। ऋतं सत्यं बिभर्त्ति कदाचिदपि न विपर्य्येत्याख्याद्यते तत्र स्थितौ द्वार्यं गति द्वितीयस्य योगिनः या प्रज्ञा भवतीत्यर्थः। चत्वारः खलु योगिनः प्रसिद्धाः प्रथमकल्पिको मधुमतिकः प्रज्ञाज्योतिरतिक्रान्तभावनीयश्चेति। तत्राभ्यासे प्रवृत्तिमात्रज्योतिः प्रथमः न स्वेन परचित्तादिगोचरप्रागल्भं ज्योतिर्वशीकृतमित्युक्तं भवति। ऋतम्भरप्रज्ञो द्वितीयः, भूतेन्द्रियजयो तृतीयः परवैराग्यसम्पन्नश्चतुर्थः। मनोजवित्वादयो मधुमतीकसिद्धयः। तदुक्तं "मनोजवित्वं विकरणभावः प्रधानजयश्चेति"। मनोजवित्वं नाम कायस्य मनोवदुत्तमो गतिलाभः विकरणभावः कायनिरपेक्षाणामिन्द्रियाणामभिमतदेशकालविषयापेक्षस्थितिलाभः, प्रधानजयः प्रकृतिविकारेषु सर्वेषु वशित्वम्। एताश्च सिद्धयः करणपञ्चकस्वरूपजयात् तृतीयस्य योगिनः प्रादुर्भवन्ति यथा नयुन एकदेशोऽपि चलते तथा प्रत्येकमेव ताः सिद्धयः स्वदन्त इति मधुमतीकाः। सर्वभावाधिष्ठातृत्वादिरूपाभिधोका सिद्धिः। तदाह "सत्त्वपुरुषान्यताख्यातिमात्रप्रतिलम्भे सर्वभावाधिष्ठातृत्वं सर्वज्ञातृत्वं चेति"। सर्वेषां अवस्थाभावानां गुणपरिणामरूपाणां भावानां स्वाभिव्यक्तिक्रमेण सर्वभावाधिष्ठातृत्वं तेषामेव ज्ञानोदिताभिव्यक्तिधर्मित्वेन स्थितानां विवेकज्ञानं सर्वज्ञातृत्वम्। तदुक्तं "विशोका वा ज्योतिष्मतीति"। सर्वदेशिप्रत्यक्षमपि परं वैराग्यमाश्रितस्य ज्ञानादिगुणानां क्लेशानां निरोधसमर्थो निर्बीजः समाधिः असम्प्रज्ञातपदवेदनीयः संस्कारशेषताख्यपदेभ्यः चित्तस्थावस्थाविशेषः। तदुक्तं "विरामप्रत्ययाभ्यासपूर्वः संस्कारशेषोऽन्यः इति। एवञ्च सर्वतो विरक्तस्यानन्तस्य तस्य पुरुषार्थैरेव क्लेशबीजानि च निर्दग्धप्रायाणि बीजकल्पानि प्रकृतिगतसत्त्वं विधुराणि मनसा सार्द्धं प्रलयं भजन्ति। तदेतेषु प्रलीनेषु चित्तसत्त्वविवेकख्यातिपरिणामवशात् कार्यकारणात्मकानां प्रधानेजयः चित्तशक्तिस्वरूपप्रतिष्ठा पुनर्बुद्धितत्त्वाभिव्यक्तिविधुरा कैवल्यं भजते इति। सिद्धिद्वयी च सूत्रिरुक्ता पतञ्जलिना "पुरुषार्थशून्यानां प्रतिप्रसवः कैवल्यं स्वरूपप्रतिष्ठा वा चितिशक्तिरिति"। न चात्मनि सत्यपि कस्मान्न जायते जन्तुरिति वक्तव्यं कारणाभावात् कार्याभाव इति प्रमाणसिद्धार्थे नियोगानुयोगयोरयोगात्। अपरथा कारणाभावेऽपि कार्यजन्मने अभिवेधादयोऽन्यादिभ्यो भवेयुः। तथा चानुपपन्नार्थतायामाख्यातो लौकिक उपपन्नार्थो भवेत्। तथा च श्रूयते "अन्नो भवि-ष्यविध्यसमनकुलिरभावयत् (अधितवान्)। अधीवस्तं प्रत्यसत्त्वत् (पिनद्धवान्) तमजिह्मोऽभ्यदृणवत्" (स्तुतवानिति) यावत्। एवञ्च चिकित्साशास्त्रवद्योगशास्त्रं चतुर्व्यूहं यथा चिकित्साशास्त्रं रोगो रोगहेतुरारोग्यं भेषजमिति तथेदमपि संसारः संसारहेतुर्मोक्षो मोक्षोपाय इति। तत्र दुःखमयः संसारो हेयः, प्रधानपुरुषयोः संयोगो हेयहेतुः, तस्यात्यन्तिकी निवृत्तिर्हानं तदुपायः सम्यग्दर्शनम्। एवमन्यदपि शास्त्रं यथायथं चतुर्व्यूहमूहनीयमिति सर्वमवदातम्"।

पतत् त्रि॰ पत–शतृ वा॰ अति वा। १पतनकर्त्तरि २पक्षिणि पु॰ अमरः।

पतत्र न॰ पत–करणे अत्रन्। वाहने उज्ज्वलदत्तः।

पतत्रि पु॰ पत–अत्रिन्। खगे उज्ज्वल॰ पतत्री पतङ्गवः।

पतत्त्र पु॰ पतत्रं त्रायते त्रै–क। पक्षिणां पक्षे (पाखा) अमरः। [हरिवं॰ २८४५ श्लो॰।

पतत्रिकेतन पु॰ पतत्री केतनं यस्य। गरुड़ध्वजे विष्णौ

पतत्रिन् पु॰ पतत्र+अस्त्यर्थे इनि। खगे अमरः।

पतद्ग्रह पु॰ पतत् शलाकादिभ्यः अवत् अलादि ग्रहाति ग्रह–अच्। (पिकदानी)पात्रभेदे अमरः। अच् उप॰स॰। पतद्ग्राह तत्रार्थे हेमच॰। [भरतः।

पतङ्गीक पु॰ पतन् पक्षी भीरुर्यस्य। क्रौञ्चे जलभेदे

पतन न॰ पत–भावे ल्युट्। १अधःसंयोगानुकूलशब्दे २पातित्वे च "द्विजातिकर्मभ्योऽन्यानि धनमयं। परत्र चाविद्विस्तमेके नरकम्" मनुः। पतितशब्दे उदाहृतम् "विहितस्यानमनुष्ठानात् निन्दितस्य च सेवनात्; अनिग्रहाच्चेन्द्रियाणां नरः पतनमृच्छति" भाग॰।

पतनीय त्रि॰ पत–अनीयर् पतनमर्हति छ वा। १पाप्ते २पतनार्हे च त्रि॰। भा॰ करणे अनीयर्। ३पातके न॰

पतम पु॰ पतत्यस्मात् अर्शस्त्वे अत–अप्। अर्शे रुग्भेदे। [शीलिते।

पतयालु त्रि॰ पति–आलु–तत्पर्युदासेन न विशेषः।

पतयिष्णु पति–वा॰ इष्णुच् न विशेषः। पतनशीले भा॰ १।१६२।११। उदा॰।

पतर त्रि॰ पत–वा॰ अरन्। गन्तरि ऋ॰ २।२।४ उद्दा॰

पतरु त्रि॰ पत–वा॰ अरु। पतनशीले ऋ॰ १।१८।७ उदा॰

पतस त्रि॰ पत–असच्। १खगे २पक्षे ३पतङ्गे च ४आदि॰